

Krantennieuws maart-juni 1934

DOOR MARTIN VAN DER WIJST

In twee vorige bijdragen werd het krantennieuws van elke dag in de maanden januari en februari 1934 gebracht. In dit artikel wil ik de daarop volgende maanden van het eerste halfjaar van 1934 bezien, niet voor elke dag maar sprongsgewijze.

Op 12 MAART lezen we dat daags tevoren de burgemeester van Hoensbroek, Van der Kroon, tijdens de zondagse mis plotseling is overleden. Verder is er een bericht over een compromisvoorstel van de spellingcommissie, bestaande uit de professoren Verwey, de Vooy, van Ginneken, Verdenius en dr. van Haringen, een Haagse leraar. Voorgesteld wordt het vervallen van de dubbele *o* en *e* in open lettergrepen en de buigings-*n* in de meeste gevallen. Behouden blijven de *ij* in slotlettergrepen en de vreemde woorden [*cadeau* wordt geen *kado*, wel *prakties* in plaats van *practisch*]. Over de datum van invoering is nog niets te zeggen. Later zal blijken dat het compromis ook niet geheel werd geaccepteerd.

Opvallend is een advertentie van Corstens-Verschuren uit Helmond, die kanaries aanbiedt voor f2,00 - f3,00 en kanariepopjes voor f0,75 - f1,00. Deze advertentie zullen we nog tientallen jaren in de kranten zien verschijnen.

Op 13 MAART is er sprake van een Heerlens raadslid, de heer Augustus, die eens geroeyd zou zijn uit de R.K. Staatspartij.

Op 20 MAART is om 7.45 uur H.M. de koningin-moeder Emma, overleden. Zij was geboren op 2 augustus 1858 in Arolsen.

In de laatste week van maart was er weer volop politiek nieuws: 'Rijkspresident von Hindenburg heeft donderdagmiddag Rijkskanselier Hitler ontvangen voor een bespreking over hangende politieke kwesties', 'Minister-president

Doumergue heeft zaterdagavond een rede gehouden voor een radio, waarin hij zei, dat hij de teruggetrokkenheid waarin hij leefde, verwisseld had met het minister-presidentschap, omdat men den burgeroorlog voorspeld had, waarna hij de regering niet zou aanvaarden. Hij deed een beroep op de eensgezindheid van het volk' en 'De president der Fransche Republiek Albert Lebrun, ontving den minister van buitenlandsche zaken Barthou, die hem verslag uitbracht van zijn besprekingen in Brussel.

NOOIT
GROOT GENOEG

De Gruyter's
Etalage-
Reclame

HALVE PRIJS!
Bij aankoop van f1.00
Kopjes, Boten, Ringetjes en Ringetjes
naar keuze! 7. pondsbuis

CACAO van 50 voor 25
CACAO - 40 - 20
CACAO - 25 - 12½

Minimale 1 pond

En Betere waar
En 10 procent
alleen **DE GRUYTER**

KAN EEN KOP
DE GRUYTER'S
CACAO ZIJN

PREZEN:

ORANJEMERK
per stuk 24
½ pond 50
1 pond 100
GROENMERK
per stuk 15
½ pond 40
1 pond 80
BLAUWMERK
per stuk 10
½ pond 25

EN NOG 10% KORTING

Hij gaf de president de verzekering van de trouwe vriendschap van koning Leopold III'.

Op 31 MAART lezen we dat koning Leopold III op 23 APRIL de eerste steen zal leggen voor de wereldtentoonstelling in Brussel. 'Een Nederlandschen tentoonstellingstrein, 500 m lang, zal in 1934 ons land doorkruisen. De trein die 'Oranjetrein' gedoopt werd, mocht zich vorig jaar in een enorme belangstelling verheugen, het aantal bezoekers beliep circa een half miljoen. Hij zal ruim 80 plaatsen bezoeken, voornamelijk andere dan het vorig jaar'. 'Te Tokio is de 80ste verjaardag van het vriendschapsverdrag tusschen Japan en de Verenigde Staten gevierd'.

'Mussolini heeft den naar Rome gezonden bizonderen correspondent van Paris Soir, Perreux, een onderhoud toegestaan, waarin Mussolini zijn verklaring herhaalt, dat de morele atmosfeer tusschen Frankrijk en Italië verbeterd is. Mussolini acht den algemeenen wereldtoestand geenszins catastrophaal. Hij gelooft niet dat een oorlog in het verschiet ligt. In ieder geval zal de fascistische regeering den brand niet aansteken, aangezien zij nog te veel mo-

reele en materiele taken heeft te vervullen'.

Wat Duitsland betreft lezen we: 'Dat Duitschland herbewapent is een feit. Over de vraag of het dit doet in strijd met de vredesverdragen zou men zeer lang kunnen discussiëren. In de Duitse begroting voor 1934 zijn de uitgaven voor militaire doeleinden, daaronder de verdediging tegen aanvallen uit de lucht, belangrijk hooger. Europa lijkt een slagveld vóór den slag, zij het dan ook slechts een diplomatiek slagveld. Men is bezig de krachten te groeieren. De Fransche regeering ontplooit nu in de laatste dagen een buitengewoon groote activiteit op het terrein van internationale politiek. In de eerste plaats wordt er gestreefd naar een vernieuwing van het bondgenootschap met Rusland'.

In Nederland heeft Jan Baars, voorzitter van 'den Alg. Ned. Fascistenbond' die functie van partijleider neergelegd.

In MAART 1931 schreef het Nuyensfonds drie prijsvragen uit. Op de eerste vraag 'De Geschiedenis van de bijbelkennis en het bijbellezen in de Nederlanden vóór de Hervorming' is één antwoord binnengekomen, van

PALACE

Heden en morgen: Een zeldzaam mooi POPULAIR program.
I. De Superfilm gemaakt door het succesvolle driemanschap:
GUSTAV FRÖHLICH — ROBERT STOLZ — OEZA v. BOLVARY

Was Frauen träumen

II. Op veelvuldig verzoek onherroepelijk allerlaatste reprise:
Bommen op Monte Carlo
HANS ALBERS — ANNA STEN — HEINZ RUHMANN.

Extra: BEGRAFENIS H. M. KONINGIN - MOEDER.

A.s. Thea v. Harbous grootsche Filmschepping
HANNELE'S HEMELVAART.

**KENNERS
DRINKEN**

de Zeereerw. Heer N. Greiteman, professor in de Heilige Schrift aan het Groot Seminarie in Warmond. Op de tweede vraag 'Prins Willem I en de Katholieken' is geen antwoord binnengekomen. Op de derde vraag 'De restitutie der kerken in ons land in den Franschen Tijd' is een antwoord binnengekomen van de heer P. Noordeloos, gemeentesecretaris van Grootebroek, 'ruim 2200 dicht-betypte foliobladzijden, niet voor publicatie in aanmerking komende zonder aanzienlijke inperking en omwerking'.

We zien ook weer een aantal advertenties en reclameboodschappen in de krant, waaruit het volgende is vast te stellen, wat prijzen in die tijd betreft; Bij Vroom en Dreesman jurken f12,75 - f19,75, herenschoenen f2,25 - f4,50 et cetera., damesschoenen f1,95 - f4,50 et cetera, plusfours f7,90 - f15,50 et cetera. Voor vlees en vleeswaren staan de volgende prijzen: [alles per pond] ossenhaas 70 cent,

biefstuk 58 cent, rosbief 43 cent, gehakt 24 cent, magere ham 43 cent z.b [= zonder been], idem m.b 38 cent, mager spek 32 cent, reuzel 28 cent en braadworst 28 cent. Bij Het Wonder van Wijk in Maastricht kan men fietsen kopen voor f29,75. Zoekt men kinderkleding dan krijgt men een matrozenpakje voor f2,75 - f5,50 of een fantasiepakje voor een driejarige voor f2,25. Pa kan een kamgaren kostuum kopen voor f14,50 - f22,50. Bij de HEMA krijgt men koffie of thee met gebak voor 15 cent, een koffietafel voor 50 cent, plats du jour voor 75 cent. Grammofoonplaten kosten 35 tot 75 cent et cetera, een 21-daagse reis naar Rome f385,- [2e klas trein, 1e klas hotel]. Wil men voor de reis nog iets inslaan dan krijgt men een overhemd voor f1,- en een boord voor 10 cent, een herenhoed voor f1,-, sokken 25 tot 50 cent en een rolfilm voor acht opnamen 6 x 9 voor 75 cent. Tenslotte voor alledag; 50 cent voor een half pond DE-tabak.

Op 31 MAART zien we in de krant het volgende bericht: 'In Venlo bij slager Drijvers in de Vleeschstraat is een koe te zien die zo schrok van een hijskraan dat deze in donkere kleur op haar huid verscheen'. Toegelicht wordt dat we dit verschijnsel ook wel in een bepaalde vorm tegenkomen bij de kameleon, bij ziekte en bruine mensen door de werking van zenuwen in verband met kleur en pigment. Het blijkt een [geslaagde] april mop.

Op 3 APRIL verschenen er vooral berichten over wat er gebeurde op Tweede Paasdag 2 april. Dat was heel wat. Het congres van de Nederlandse R.K. Bond van Groote Gezinnen werd gehouden in het Casino aan de Papenhulst in 's-Hertogenbosch. Hier sprak prof. Dr. Heymeyer SJ uit Maastricht 'die niet wilde gaan bewijzen dat kinderzegen inderdaad een zegen is, doch wat kinderzegen in het huwelijk beteekent'. Op die dag werd door de paus, Pius XI, het Heilig Jaar gesloten. Dit was in 1933 extra geopend wegens het stervensjaar van Jezus in 33. Op 2 april opende ook R.K. Wielerbaan 'Schaesberg' haar poorten.

Koningin Wilhelmina sprak een radiorede uit over de beide Nederlandse zenders en de Indiëzenders in verband met het overlijden van Emma en wel vanuit haar bank in de Groote Kerk te 's-Gravenhage, waar verder alleen aanwezig waren de kerkenraad, de kerkvoogden, notabelen en collectanten der Nederlands Hervormde Gemeenten.

In 'Hou Zee', een propaganda-orgaan voor Zuid-Nederland van de Nationaal-Socialistische Beweging, waarvan de redactie geves-

WIJ OPENEN
 HEDEN 20 APRIL, NAMIDDAGS 3 UUR, ons
 zeer modern winkelpand op
AKERSTRAAT 28, HOEK TEMPSTRAAT
HEERLEN - TEL. 334
 In ons nieuwe pand hebben wij de beschikking over 4 groote
 étalages, waarin wij U steeds het allernieuwste op technisch
 gebied zullen toonen.
 U beleeft tot een bezoek uitnodigend.
TECHNISCH BUREAU
MEULENBERG
 vooreen AKERSTRAAT 16 3630

tigd was in het kringkwartier der NSB aan de Godswaerdersingel nr. 17 te Roermond, wordt gezegd: *'dat de R.K. Pers zich niet ontziet voort te gaan met het verspreiden van allerhande leugen- en lasterberichten', 'als het maar tegen de N.S.B. gaat, staan vele kolommen open'*.

Verder lezen we, dat het aantal Duitse toeristen in Zwitserland wegens de crisis is teruggelopen van 510.000 in 1930 tot 250.000 in 1932. Het aantal Engelse toeristen van 189.000 naar 58.000 en dat der Amerikanen van 175.000 naar 79.000.

De vorm van het weerbericht is ook wel aardig: 'Het weer: Barometer 760. Thermometer 12°C. Verwachting: Blijvend mooi weer. Maan: laatste kwartier 7 april'.

Op 7 APRIL wordt er aandacht besteed aan pastoor Lucas Röselaers van Hoensbroek in verband met zijn gouden priesterfeest. Hij is geboren op 30-05-1857 in Brunssum, waar zijn vader hoofd der school was. Hij bracht zijn jeugd door in Amstenrade, Merkelbeek

en Klimmen en werd in 1910 pastoor in Hoensbroek, waar hij vooral bekend werd door zijn ijver voor de restauratie van het kasteel via de stichting 'Ave Rex Christe'. Niet onvermeld bleef de oprichting van de parochie Hoensbroek-Passart en de rectoraten in de woongroepen 'Station' en 'Klooster' en te Overbroek.

Op 9 APRIL lezen we: 'Rond drieduizend mijnwerkers zijn zondagmiddag naar Heerlen gekomen om te protesteren tegen de verwerving der pensioenvoorstellen in de bestuursvergadering van het Algemeen Mijnwerkersfonds'.

Op 12 APRIL lezen we: *'Er zal binnenkort een tweetal bijzondere frankeerzegels met toeslag worden uitgegeven, waarvan de extra opbrengsten bate komt van het Nationaal Crisis-Comité'*. Zij droegen afbeeldingen van koningin Wilhelmina als beschermvrouw en prinses Juliana als ere-voorzitter van het comité en de waarde was 5 en 6 cent met een toeslag van 4 en 5 cent.

Op 16 APRIL publiceerde de krant het volgende bericht: *'Volgens een nauwkeurige berekening heeft de H. Vader van het vorig jaar april tot op heden toe 1307 toespraken gehouden'*. Tweehonderd toespraken waren gericht tot jonggehuwden, vierhonderd tot katholieke jeugdgroepen.

Op 23 APRIL wordt teruggegrepen op een opzienbarende gebeurtenis uit 1931: *'De officier van Justitie te Roermond deelt mee, dat de zoon van de jachtopziener Van Den Elzen, betrokken in de drievoudige moordzaak te Putbroek-Echt in november 1931, die nu verblijft in de strafgevangenis te Leeuwarden, bekend heeft aandeel te hebben gehad in de moorden en ook de lijken van de vermoorden te hebben weggedragen'*. Toen werden de jonge stropers in de bossen van Annedaal onder Putbroek-Diergaarde door de jachtopziener en zijn zoon vermoord, wat velen schokte.

Op 5 MEI besteedt de krant aandacht aan de mijnen met het volgende bericht *'De totale kolenproductie was in 1917 ongeveer 3 miljoen ton, voor 1920, 1925 en 1930 werd destijds een*

productie geraamd van 4, 6 en 8 miljoen ton. De geschiedenis heeft geleerd dat deze ramingen te laag zijn geweest. Deze cijfers waren in werkelijkheid 4,1, 7,1 en 12,2 miljoen ton, terwijl in 1931, 1932 en 1933 achtereenvolgens 12,9, 12,75 en 12,5 miljoen ton werd geproduceerd.

Deze cijfers werden bekend gemaakt bij gelegenheid van de ingebruikstelling van de haven van Born en het kanaal Born-Maasbracht voor het oplossen van het vraagstuk van de afvoer van steenkool te water uit het Zuid-Limburgse kolendistrict.

Op 9 MEI lezen we: 'De nieuwe Wielerbaan te Rumpen is thans klaar', 'Er zijn 1000 zitplaatsen', 'De waterleiding is aangelegd, terwijl 's avonds de baan verlicht kan worden'. 'Een groot deel der schutting is reeds met reclame beschilderd', 'De opening heeft plaats zondag 13 mei'.

Onder de kop 'Stemmen uit het graf' leest men 'Zaterdag heeft te Nijmegen de liberale staatspartij 'De vrijheidsbond' hare jaarvergadering gehouden. Verzameld hadden zich de kopstukken van het geringe overschot, dat van de eens in den lande almachtige liberale partij is overgebleven'.

Ter gelegenheid van de St. Servaasfeesten in Maastricht bij gelegenheid van de herdenking dat St. Servaas 1550 jaren geleden stierf, schreef pater G. Schreurs MSC een 'Lied voor den nieuwe kruistocht', waarvan het eerste couplet luidde 'Harop! Harop! De Heiligen ontwaken. Servaas voorop. Servaas vooraan. Wij gaan de wereld maken. Voor Christus den Koning, sluit aan. God wil het. God wil het, wij gaan'. De feestelijkheden hadden plaats, volgens de krant, 'omdat men meende aldus iets goed te maken van hetgeen zoovele jaren was achterwege gebleven'.

Op 11 MEI wordt aangekondigd: 'Op 12 mei zal de Commissaris der Koningin de eerste spade in de grond steken voor den aanvang van den wegaanleg Nijswiller-Simpelveld'.

Op 19 MEI treffen we een prachtig gedicht aan van Pierre Kemp, die zoals de krant vermeldt, een administratieve functie vervult bij de Laura. Het komt uit de bundel 'Stabielen

en Passanten' Maastricht 1934 en luidt: 'Ik ben niet gekomen om er te komen, ik ben er maar zo'n beetje heen gegaan, omdat langs de weg zulke hoge bomen boven zulke kleine bloempjes staan. Maar nu ik hier sta, nu... ik erken, dat ik werkelijk gekomen ben'.

Op 26 MEI lezen we het volgende: 'In verband met de komende nieuwe spelling wordt een artikel van Prof. Raf. Verhulst uit het Weekblad 'Het Vlaamsche Volk' aangehaald, waarin hij schrijft: 'In het vervolg wordt niet meer gesproken over drie geslachten: mannelijk, vrouwelijk en onzijdig. Er is slechts een de-geslacht en een het-geslacht.... Wij (Vlaamingen) zeggen, zonder ons ooit van geslacht te vergissen: nen dag (m), 'n maand (v) en e jaar (o). De levende taal stelt de wet, niet de boekentaal. Een Hollandsche taalwet mag onze levende taal niet vermoorden'.

Op 29 MEI lezen we dit bericht: 'De Amsterdamse schilder Matthieu Wiegman heeft... een uitstekend gelijkend portret geschilderd van den directeur van Rolduc, den H.E. Heer Mgr. Ant. v.d. Venne, dat in de eetzaal van de heeren leeraren sinds eenigen tijd te bewonderen valt'.

Onder de kop 'Veilig verkeer voor veilige wegen' wordt op 5 JUNI het een en ander aangehaald uit woorden van M.M.E. van de Ven directeur Publieke Werken Heerlen. Hierbij passeren een aantal Heerlense wegen de re-

vue: 'In 1932 werd een gemiddeld verkeer per dag en per weg geteld op de volgende wegen: Akerstraat 1240 auto's en 1133 rijwielen; Valkenburgerweg 990 auto's en 1437 rijwielen; Esschenderweg 352 auto's en 1329 rijwielen; Sittarderweg 1395 auto's en 962 rijwielen; Heerenweg 318 auto's en 786 rijwielen; Schaesbergerweg 943 auto's en 1336 rijwielen; Kerkraaderweg 417 auto's en 1293 rijwielen. Uit deze gegevens blijkt dat de toegangswegen van Heerlen zwaar belast zijn. Het verkeer over deze wegen is sterker dan dat op den grooten Rijksweg Roermond-Maastricht'. We lezen verder, dat er in Nederland in 1929 11.283 auto's waren en in 1931 124.255.

Op 6 JUNI lezen we in de krant: 'De strijd van het nationaal-socialisme in Duitschland tegen de katholieke jeugdbeweging neemt met de dag in hevigheid toe', 'is thans, naast de reeds bestaande verbodsbepalingen, bovendien nog verboden: iedere gemeenschappelijke wandeltocht'.

De krant van 7 JUNI heeft een kop: 'Harmonie te Simpelveld jubileert. Vijfenzeventig jarig bestaan. De gehele plaats in blijde afwachting van het komende festijn'. Hierbij

zien we een halve bladzijde aan foto's. Het woord 'Harmonie' is echter foutief. Dit had moeten zijn: Harmonia, het kerkelijk zangkoor van die naam.

Op 9 JUNI weer politieke berichten: 'In Oostenrijk is de Regeering van Dolfuss bezig te trachten een corporatieven staat op te bouwen, welke op den duur eenigermate zal dienen te beantwoorden aan de beginselen in de encycliek 'Quadragesima Anno' door Paus Pius XI aan de wereld voorgehouden'. Hierover ontstaat de volgende dagen een uitgebreide discussie in de krant.

Op 16 JUNI lezen we: 'De hele Europeesche politiek, ja de wereldpolitiek wordt nog steeds beheerscht door de situatie in Duitschland, in Midden-Europa. De vraag of er oorlog komt of een betere vrede - een vraag die niemand voorlopig met eenige zekerheid kan beantwoorden - hangt voor een niet onbelangrijk deel af van de verdere ontwikkeling in Duitschland'.

Op 22 JUNI een meer feestelijk bericht: 'Onze minister-president Zijne Excellentie Dr. H. Colijn wordt heden 65 jaar'.

Op 23 JUNI de volgende oproep: 'Hallo! Hallo! Hier Huizen, Holland, op 1875 Meter, Uitzending van K.R.O. Morgenochtend is er aan de uitgangen van alle katholieke kerken in ons land een speldjesverkoop ten bate van den Katholieken Radio-Omroep hier te lande'.

Op 27 JUNI het volgende bericht: 'Het hoofdbestuur der Orde van Vrijmetselaren onder het Grootoosten der Nederlanden heeft een adres gezonden aan den minister van Justitie en de leden der beide Kamers, waarin het verzocht dat het aanhangige wetsontwerp op het strafbaar stellen van belediging eener collectiviteit ook ten gunste der Vrijmetselaren worde uitgebreid'.

Op 30 JUNI de volgende aankondiging: 'Zondag 1 juli 's avonds om 8 uur zal in het Aambosch een volksconcert gegeven worden door het muziekcorps Sint Jozef' en voor de belanghebbenden 'Van de Heerlensche Doktoren is zondag alleen dr. Dahmen, Willemstraat 56, tel. 368, te consulteren'. [Ook toen all!].

De Staatsmijn Hendrik te Rumpen-Brunssum [slot]

DOOR THEO RAETS

In aflevering 4 van het Land van Herle van 2002 beschreef Theo Raets de aanleg en het productieproces van de Staatsmijn Hendrik in Brunssum. In het tweede en laatste deel van zijn artikel over dit bedrijf gaat de auteur in op de maatschappelijke rol van de Staatsmijn Hendrik in gemeente en wijk. Die rol was decennialang een belangrijke, de Staatsmijnen verschaften niet alleen werk, maar subsidieerden bijvoorbeeld ook de bouw van scholen, kerken en verenigingsgebouwen. In december 1966 werden de laatste kolen door de schachten van de Hendrik vervoerd.

Maatschappelijke zorg

In de mijn werd hard gewerkt. Het gesteente was weerbarstig en nooit te vertrouwen. Steeds lag het gevaar op de loer, onder andere van vallend gesteente en mijngas. Veiligheid moest in acht genomen worden, anders gebeurden er ongelukken. Door al die omstandigheden was er een groot saamhorigheidsgevoel. ‘Onderin’ was een maatschappij op zich met eigen gewoonten en leefregels.

De Staatsmijnen maakten veel werk van maatschappelijke zorg. Bij de Hendrik kwam een beambtencasino, dat op 10 april 1915 geopend werd. Het bevatte ondermeer een gelagkamer met een door de directie van de Staatsmijnen ter beschikking gesteld biljart, waar wedstrijden op ‘gestoten’ werden. Verder waren er een lees- annex eetkamer en de vertrekken voor de kastelein. De directie subsidieerde het casino, maar het bleek niet duurzaam. Op 1 april 1923 werd het casino opgeheven.¹

Het casino van de Emma, in 1914 geopend, nam de functie over. Dat bracht meer bedrijvigheid met zich mee. In juli 1923 werd het sluitingsuur verlengd tot 24 uur.²

In 1917 werd op de Hendrik een strijkorkest opgericht. Bedrijfsingenieur Ritz ondertekende zelf de aanvraag voor subsidie om instrumenten te kopen en de directie stelde het geld ter beschikking. Het orkest bestond slechts enkele jaren. Voorjaar 1921 deed de directie de instrumenten cadeau aan de Heerlense muziekschool.³

Kerkelijke instellingen ontvingen veel subsidie van de Staatsmijnen. De Tweede Kamer had de subsidie voor kerkbesturen vastgesteld op een gulden per personeelslid op de Staatsmijnen. Zo woonden er in 1916 in de parochie Gregorius te Brunssum 211 personeelsleden en bedroeg de subsidie dus 211 gulden. Het rectoraat Rumpen ontving in 1919 374 gulden. In 1920 werd het subsidiebedrag opgetrokken tot 1,50 gulden per werknemer; pas in 1955 werd dat een rijksdaalder.⁴

Ook voor de kerkenbouw hadden de Staatsmijnen veel over. Door het toenemend aantal mijnwerkers groeide de behoefte aan kerken en verenigingsgebouwen sterk. De Nederlands Hervormden hielden hun godsdienstoefeningen en zondagschool in de gaarkeuken aan het begin van de Venweg. Maar de beheerder daarvan maakte zo’n sto-

rend kabaal met klaarmaken van de tafels dat de onderwijzer van de zondagschool hem 'een echte onbesneden Philisteijn' noemde.⁵ In november 1919 kregen de Hervormden van de directie der Staatsmijnen een houten kerk in bruikleen. Men heeft die benut tot februari 1963.⁶ Eveneens in 1919 kreeg de Gereformeerde Gemeente een houten kerk aan de Ds. Boumastraat in bruikleen. In 1932 werd die uitgebreid. De Staatsmijnen betaalden de helft van het benodigde bedrag. In 1953 verrees de stenen 'Kruiskerk'.⁷ De Evangelisch-Lutherse Gemeente kon door bemiddeling van de Staatsmijnen gebruik maken van de Nederlands Hervormde kerk aan de Venweg. In 1926 bouwde die gemeente met steun van de Staatsmijnen een houten kerk in de Heugerstraat.⁸

Te Rumpen vestigden zich in 1919 de priesters van de Congregatie der Missie.⁹ Ze werden doorgaans paters Lazaristen genoemd en kregen van de Staatsmijnen een barak aan de Venweg toegewezen. Daarnaast verrees een houten kerkje. In 1922 verhuisden de Lazaristen naar twee woningen aan het Bodemplein en bedienden van daaruit de kerkjes aan de Venweg en aan de Haansberg. Dat laatste gebouw was tijdens de Eerste Wereldoorlog voor Belgische vluchtelingen beschikbaar geweest en werd daarom het 'Belgische kerkje' genoemd. Er waren nog meer barakken voor maatschappelijke activiteiten, een aan de Venweg dat als verenigingsgebouw diende en twee andere met de functie bewaarschool. Ze waren aan het rectoraat Rumpen ter beschikking gesteld door de Staatsmijnen. De kloosterzusters, Dochters van Liefde, gaven er leiding en verzorgden ook de mensen in de mijnwerkerskampen.¹⁰

De Staatsmijnen subsidieerden ook de bouw van verenigingslokalen. Voor katholieke kerken bedroeg de subsidie doorgaans 60.000 gulden. Dat gold bijvoorbeeld voor de Barbarakerk in Treebeek, die in 1922 gereedkwam. De Barbaraparochie kreeg ook 8.500 gulden voor het verenigingsgebouw. Die

bedragen werden over een aantal jaren uitgesmeerd. Van 1928 tot en met 1932 verleenden de Staatsmijnen 200.000 gulden subsidie aan kerkgenootschappen in jaarlijkse moten van 40.000 gulden. Vanaf 1933 werd dat bedrag teruggebracht tot 30.000 gulden per jaar.¹¹

De Staatsmijnen verstrekten ook gratis kolen aan kerken. Priesters, predikanten en St. Vincentiusverenigingen [die voor de armen zorgden] kregen de kolen tegen een lage prijs.

De Staatsmijnen financierden tevens de bouw van scholen. Zij verstrekten bijvoorbeeld een lening van 185.000 gulden aan de Hervormde School met de Bijbel. Die school werd in 1922 gevestigd bij het Belgische kerkje.¹² In diezelfde tijd kon het schoolbestuur van het rectoraat Rumpen 200.000 gulden lenen bij het Algemeen Mijnwerkers Fonds. De Staatsmijnen garandeerden betaling van rente en aflossing.¹³ De St. Vincentiuschool kwam in 1922 gereed. Ze lag niet ver van de 'Rumpenderstraat', maar had eigenlijk geen toegangsweg. Rector Vester van Rumpen schreef aan de bisschop over een sintelpad en een mijnweg die aan een modderpoel gelijk waren. Uiteindelijk stelden de Staatsmijnen die grond ter beschikking. De gemeente legde daar de Schoolstraat aan, die in 1928 gereedkwam.

De St. Vincentiuskerk kwam op advies van dr. Ch. Groothoff, de latere president-directeur van de Staatsmijn Hendrik, bij het ketelhuis van de mijn te staan. In april 1923 schreef de directie van de Staatsmijnen een brief aan de minister van Landbouw, Nijverheid en Handel. Daarin werd gepleit voor een subsidie van 80.000 gulden, dus twintig mille meer dan voor andere kerken. Als reden werd aangevoerd dat het raadzaam was om aanstonds voorzieningen te treffen tegen mijnschade aangezien de bevolking zelf maar weinig geld kon opbrengen. Die bevolking bestond namelijk uit arbeiders, enige beambten en nog 25 particuliere huishoudens.¹⁴ De minister kende het gevraagde bedrag toe. Ir. F.J. Peutz, architect te Heer-

Koninklijk bezoek aan de Staatsmijn Emma. Directeur ir. Bunge ontving H.M. Koninging Wilhelmina en haar echtgenoot Prins Hendrik. Begin jaren zestig, lang nadat deze foto gemaakt werd, vond de samenvoeging met de Hendrik plaats.

Stadsarchief Heerlen fotocoll. nr. 19223

len, maakte vervolgens de bouwplannen. Het bijzondere van zijn ontwerp was dat de constructie spanningen in de bodem kon opvangen. De onderdelen van het gebouw staan op zichzelf. Door speciale voorzieningen in de fundamenteën kunnen die onderdelen in alle richtingen bewegen. Het was Peutz' eerste kerk. Maar het werd ook de eerste kerk waarin Charles Eyck als kunstschilder werkte.

Het gezellenhuis

Het gezellenhuis werd in 1925 gebouwd ter vervanging van een barakkenkamp aan de inmiddels gereedgekomen Prins Hendriklaan. Het bestond uit twee vleugels één lag evenwijdig aan de Prins Hendriklaan en de andere stond daar loodrecht op. Men hield rekening met een mogelijke latere uitbreiding.

Het gezellenhuis bevatte twee verdiepingen waarin zich 96 slaapkamers bevonden. Een

grote kelder herbergde een fietsenruimte, een waslokaal en was- en droogruimten voor mijnkleding.¹⁵

Drie jaar later werd het zusterklooster gebouwd van de beste materialen, onder andere tegels van Namense steen en vloeren van houtgraniet, in die tijd iets bijzonders. In het klooster bevonden zich ook een kamer voor de wijkverpleegster, naaikamer en linnenkamer.¹⁶

In 1935, tijdens de economische crisis, verloor het gebouw de functie van gezellenhuis. De rechtervleugel, evenwijdig aan de straat, werd verbouwd tot verenigingsgebouw voor het rectoraat. Op de verdieping kwam een grote zaal met verhoogd toneel en kleedruimten. In mei van dat jaar kwam de bisschop zelf het gebouw inzegenen. De andere vleugel werd verbouwd tot bewaarschool.¹⁷

In 1928 werd het reeds bestaande Protestants Christelijk Gezellenhuis aan de Heugerstraat

Koningin Juliana bezoekt de schoenfabriek te Treebeek van het Fonds voor Sociale Instellingen [FSI]. Links achter de Koningin staat de toenmalige Heerlense burgemeester Gijzels en direct rechts van haar mr. S.J.H. Huyben, voorzitter van voornoemd Fonds en commissaris der Koningin van Rooy [met bril].

Stadsarchief Heerlen fotocoll. nr. 1823

verbouwd. Het werd uitgebreid en van een bijkeuken voorzien. Op de verdieping met de slaapkamers werd er een gang gemaakt, zodat de kostgangers niet meer door elkaars kamer hun bed hoefden op te zoeken. Ook kwamen er meer bergruimten.¹⁸

In de jaren 1926 en volgende werd door de directie van de Staatsmijnen een subsidieaanvraag behandeld van de *socialistische Arbeiders Jeugd Centrale* voor een gebouw aan de Haansberg. Directeur ir. Bunge was tegen die subsidie, want 'de A.J.C. had politieke doeleinden, vijandig aan de bestaande staatsvorm'. Hij wilde die centrale dus niet op één lijn stellen met christelijke patronaten. Eén van de redenen om de kerkgenootschappen te steunen was immers juist het buiten de deur houden van socialisme en communisme. Toch schreef de directie aan de minister dat men de gevraagde subsidie niet kon afwijzen, gezien christelijke tehuizen die ook kregen. Het gebouw kwam er in 1927, niet ver van de Brugstraat.¹⁹

Voor de invaliden was er de instelling *Werkplaats voor Invalide Mijnwerkers* [WIM]. Die stichtte een werkplaats, een betonwarenfabriek, een houtzagerij in Rumpen en een schoenfabriek te Treebeek. Die laatste fabriek maakte in het begin alleen mijnwerkersschoenen, maar later ook 'luxe' schoenen, mijnpetten, broekriemen en kniebeschermers.²⁰

Aan de Venweg verhuurden de Staatsmijnen in 1931 een huis aan de R.K. Vereniging *Groene Kruis*. Die vestigde daar een consultatiebureau. De Staatsmijnen zorgden voor water, verlichting en verwarming en verlangden geen huur.²¹ Eveneens werden daar naaicursussen voor mijnwerkersvrouwen gegeven voor twintig cent per les. Vanaf 1937 waren er cursussen voor huisvrouwen, tevens in de naaischool te Rumpen maar ook in de huishoudschool te Brunssum. In Treebeek vestigde de directie een eenvoudig badhuis, waarvan men tegen een laag tarief gebruik kon maken.²²

Verder stichtten de Staatsmijnen speeltuinen en buurthuizen onder andere bij Schuttersveld. Zij subsidieerden het gemeentelijk Armbestuur, St. Vincentiusverenigingen en de wijkverpleging.

Aan tal van instellingen, te veel om hier op te noemen, verstrekten de Staatsmijnen gratis of goedkoop brandstoffen. Het eigen personeel profiteerde daar natuurlijk als eerste van.

Er was ook een mijnwerkerskamp op de Ouverberg waar vrijgezelle mijnwerkers gehuisvest waren. In de crisistijd liep dat leeg, werd het ingericht voor werkloze jongens. Het katholieke deel werd gerund door een broederorde, de *Kruisvaarders van St. Jan*. De werklozen legden op de Ouverberg beplanting aan. Rond de vijver bij het gemeentehuis maakten ze het vijverpark, groeven er de kleine vijver uit en sloten die op de grote aan. In het kamp hadden ze werkplaatsen

voor timmeren, schilderen en smeden alsmede een schoenmakerij en boekbinderij.

Er was ook een protestants christelijke afdeling in het werklozenkamp. Het hele project had een goede naam. Verschillende hooggeplaatste personen kwamen zich op de hoogte stellen, zoals ambassadeurs uit Polen en Italië en ambtenaren van het Franse ministerie van Sociale Zaken.²³

In 1941 werd het werklozenproject opgeheven. Het kamp Ouverberg werd toen weer omgebouwd tot woningcomplex.

In 1939 werd een klei-atelier aan de Prins Hendriklaan geopend. Ook deze instelling werd door de Staatsmijnen gesticht. Het doel was het verschaffen van werk aan kinderen van mijnpersoneel. De kunstenaar Hellwig-Blaauw had er de leiding [een uitvoeriger beschrijving is te vinden in *Bron van Brunsham*, deel 2: 'Brunssum in Kannen en Kruiden'].

Mijnwerkers verlaten de schachtgebouw van de Staatsmijn Hendrik.

Stadsarchief Heerlen fotocoll. nr. 27427

Eind jaren vijftig van de vorige eeuw was weer sprake van een kolencrisis, die men in Limburg niet meer te boven kwam. De crisis leidde onder meer tot het 'samenvoegen' van de mijnen Emma en Hendrik. In maart 1963 werden de Emma en de Hendrik onder leiding geplaatst van hoofdingenieur Jordaans, tot dan bedrijfsleider van de Emma. Direct onder hem kwam zijn plaatsvervanger ir. Posma, tot dan toe bedrijfsleider van de Hendrik. Posma werd belast met de leiding van de integratiewerkzaamheden. Functionarissen van de Emma werden ook verantwoordelijk voor de administratie, de bovengrondse bedrijven en een aantal andere diensten van de Emma-Hendrik. Onder hen kwamen medewerkers van de Hendrik. De werkplaatsen en de Dienst Personeelszaken vielen onder een chef van de Hendrik.²⁴

In 1964 werden nog een aantal ondergrondse verdiepingen van de twee mijnen met elkaar verbonden. De eerste ondergrondse verbinding was in 1940 gelegd. Vanaf begin 1965 werden de productiegegevens als één geheel opgegeven. Waren er in 1963 nog 4568 mensen in dienst van de Emma-

Hendrik, twee jaar later waren het er nog maar 3277. De integratie leidde ertoe dat in december 1966 de laatste kolen door de schachten van de Hendrik werden vervoerd.²⁵

Tot 1970 verdwenen nog 275 beambtenplaatsen op de Emma-Hendrik. Veel ondernemingen werden door de Staatsmijnen aangeschreven met de vraag of ze beambten in dienst konden nemen. Het resultaat was bijna nihil, van de Emma-Hendrik vonden er slechts drie een andere baan.²⁶ Het overige [ondergrondse] personeel moest ook op zoek naar ander werk. Sommigen gingen naar de chemische bedrijven van de Staatsmijnen. Anderen vonden een plek bij de fabrieken van Curver en Maaskabel op de Bouwberg en bij Hatema. Die namen in 1966 en 1967 425 mensen in dienst.²⁷

Voor de oudere werknemers, die bij hun vertrek maximaal vijf jaren vóór hun pensioen stonden, kwam een speciale regeling. Deze 'overbrugging' hield in dat zij een toeslag kregen op hun werkloosheidsuitkering tot aan de pensioengerechtigde leeftijd of totdat ze ander werk vonden. In dat laatste geval kregen ze, zonodig, een aanvulling op hun nieuw loon. Er waren ook mijnwerkers

Een vroege foto van de opleidingsgebouwen van de Ondergrondse Vakschool [OVS] en de Technische Vakschool [TVS] van de Staatsmijn Hendrik aan de Venweg te Brunssum. Deze zijn vanaf begin jaren zeventig in gebruik van de Afcent, later Afnorth.

Stadsarchief Heerlen fotocoll. nr. 1543

De R.K. Huishoudschool te Treebeek, waar mijnwerkersvrouwen cursussen konden volgen.

Stadsarchief Heerlen fotocoll. nr. 3719

die ervoor kozen zelf een andere baan te zoeken. Zij kregen een som geld mee.

De bovengrondse gebouwen van de Hendrik kregen overigens in 1967 een heel bijzondere nieuwe bewoner. Een onderdeel van de Noord Atlantische Verdrags Organisatie, namelijk het opperbevel over de troepen in Midden-Europa, de *Allied Forces of Central Europe*. *Afcent* werd later *Afnorth*: het opperbevel over Noord en Centraal Europa.

Sluiting

Op 17 december 1965 hield minister Den Uyl van Economische Zaken in Heerlen zijn spraakmakende rede over de mijnsluitingen. De bovengenoemde steunbedragen voor de [vertrekkende] mijnmedewerkers werden door de regering verhoogd, de mijnen zouden geleidelijk gesloten worden. 'Maar geen sluiting zonder vervangende werkgelegenheid', zo luidde het parool. In 1967 werd de Maurits en in 1969 Nederlands oudste mijn, de Domaniale, gesloten. In december 1973 volgde de Emma-Hendrik. Met regeringssteun vestigde de autofabriek DAF een nieuw be-

drijf te Born, waar veel mijnwerkers, onder andere van de Maurits, terecht konden.²⁸

Maar bij alle plannen had men sommige problemen niet goed ingeschat. Bijvoorbeeld het geringe scholingsniveau van veel mijnmedewerkers, de concurrentie van de gebieden rondom Zuid-Limburg die ook met mijnsluitingen te kampen hadden [en dus met 'overbodig' geworden mijnwerkers] en de gevolgen voor de toeleveringsbedrijven van de mijnen.

Men had ook behoefte aan 'schrijftafels' voor het administratieve personeel. In Heerlen kwamen het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds en een deel van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Maar ondanks alle goede voornemens en bedoelingen, begeleid door slogans als 'Gedenk de ex-mijnwerker, koop een Daf', kwam onvoldoende vervangende werkgelegenheid tot stand. De conjunctuur zat niet mee. Van 1965 tot 1975 stroomden 45.000 personeelsleden uit de Limburgse mijnen, maar kwamen er slechts 12.000 nieuwe industriële arbeidsplaatsen voor in de plaats.²⁹ De industrie werd evenwel geleidelijk aan als

schepper van werkgelegenheid van de eerste plaats verdrongen. De dienstverlening werd geleidelijk aan belangrijker. Zo waren eind 1984 ongeveer 1800 personen werkzaam in de industrie te Brunssum, maar de dienstverlening verschafte toen anderhalf maal zoveel mensen een baan.³⁰

Sluiting en afsluiting

De sluiting van het mijnbedrijf betekende ook de letterlijk afsluiting van de schachten. Als voorbeeld nemen we Schacht II van de Hendrik. Op de 272 meterverdieping, de bovenste, legde men in de schacht een betonplaat van één meter dikte aan. Daarop kwam een betonnen prop van 8 meter hoog met een gewicht van 1475 ton. Daarboven bracht men weer een grindbed aan van 1,5 meter ter bescherming van het beton. Verder stortte men de schacht boven het grindbed vol met stenen van de steenberg.

Men had uiteraard tevoren berekend welke druk de prop en de vulstenen zouden uitoefenen. Het water nam na de afsluiting van de schacht zijn eeuwenoude plaats ondergronds weer in.³¹

Door de mijnsluitingen gingen steeds meer mijnwerkers naar andere bedrijven. De mijnwerkersbonden raakten daardoor hun leden kwijt. In 1971 en 1972 werden ze dan ook opgeheven. De leden gingen over naar de Industriebonden van NVV, NKV en CNV. De beampten kregen een plaats in de Unie BLHP.

De overgang naar andere ondernemingen werd door de mijnwerkers met gemengde gevoelens ervaren. Enerzijds was men van het gevaarlijke werk af. Anderzijds voelde men het gemis aan zekerheid en het saamhorigheidsgevoel, dat vooral ondergronds zo sterk was geweest. Dat vonden ze nergens anders. Sommige ex-mijnwerkers zeggen dan ook dat ze wat mentaliteit betreft op hun knieën terug naar de mijn zouden willen.³²

Noten:

1. RA Limburg, Archief Staatsmijnen [ASM] 11A, Sociale Zorg, nr. 88 en 89.
2. Idem, nr. 94 en 95.
3. Idem, nr. 140.
4. T.L. Korporaal, 'De subsidies van de Staatsmijnen aan de protestantse gemeenten in oostelijk Zuid-Limburg', in: *LvH* 1-2 [1998], 34. RA Limburg, ASM, 11A, nr. 192.
5. T.L. Korporaal, 'De subsidiëring van de bouw van protestantse hulpkerken in oostelijk Zuid-Limburg door de Staatsmijnen', in: *LvH* 3 [1998], 73.
6. Idem, 74.
7. Idem, 78-79.
8. RA Limburg, Archief ASM, 11A, nr. 268.
9. Idem, nr. 192.
10. Deze gegevens zijn afkomstig van J.H. Raets, in leven hoofd der St. Vincentiuschool te Rumpen en kerkbestuurslid.
11. RA Limburg, ASM, 11A, nr. 194.
12. Idem, nr. 297.
13. Idem, nr. 291.
14. Idem, nr. 198.
15. RA Limburg, Archief ASM, 01, Bouwkundige aangelegenheden, nr. 93.
16. Idem, nr. 96.

17. Idem, nr 102 en 120.

18. Idem, nr. 97.

19. RA Limburg, Archief ASM, 11A, nr. 194.

20. *Mijn en Spoor in Goud*, [Maastricht 1952] 105 en 109.

21. RA Limburg, Archief ASM, nr. 335.

22. RA Limburg, Archief ASM, 01, Bouwkundige aangelegenheden, nr. 112.

23. RA Limburg, Archief ASM, 11A, nr. 168 en 346.

24. RA in Limburg, ASM, 6C, Personeel, nr. 244.

25. Idem, 7C, CAO, nr. 392.

26. Idem, 6C, nr. 282.

27. Idem, nr. 304.

28. C. Raedts, 'De opkomst, de ontwikkeling en de neergang van de steenkolenmijnbouw in Limburg', in: *MM* 18, [1974], 206 en volgende.

29. M. Jansen, 'Industrie en mijnbouw in de beide Limburgen van 1839-1989', *MM*, 49.

30. J.C.M. Starmans, *Thuis in Brunssum*, [Brunssum 1987], 146.

31. RA Limburg, Archief ASM, 22C, Mijnreglement nr. 143.

32. U kunt hierover meer lezen in Th. Raets, *Staatsmijn Hendrik te Rumpen-Brunssum*, uitgave van de Stichting Historische Bron van Brunsham [Brunssum 2002] [verkrijgbaar in de boekhandel].

Met een boodschappenlijstje door Meezenbroek

DOOR BERT NIJKAMP

Zoals ik reeds in een vorig artikel heb geschreven, woonde ik de eerste twintig jaren van mijn leven in Heerlen. Ik werd in 1941, in de Vroedvrouwenschool op de Heerlerbaan geboren en woonde tot medio 1961 in de Frans Halsstraat in Meezenbroek. Niet bepaald een échte 'Heerlense' volksbuurt, eerder een mengelmoes van families die oorspronkelijk uit andere delen van Nederland en Europa afkomstig waren. Dat had uiteraard te maken met de aanwe-

zigheid van de kolenmijnen die in de eigen streek niet genoeg personeel konden vinden. Door de snelle bevolkingsaanwas ontstond er woningnood. Een aantal woningverenigingen gingen aan de slag. En zo kwamen er huizen, winkels en scholen. Door het boekwerkje *'Wonen in Meezenbroek. Een wijk in woord en beeld 1922-1997'* te raadplegen kreeg ik een helder beeld van de geschiedenis en de structuur van de wijk waar ik mijn jeugdjaren heb doorgebracht.¹

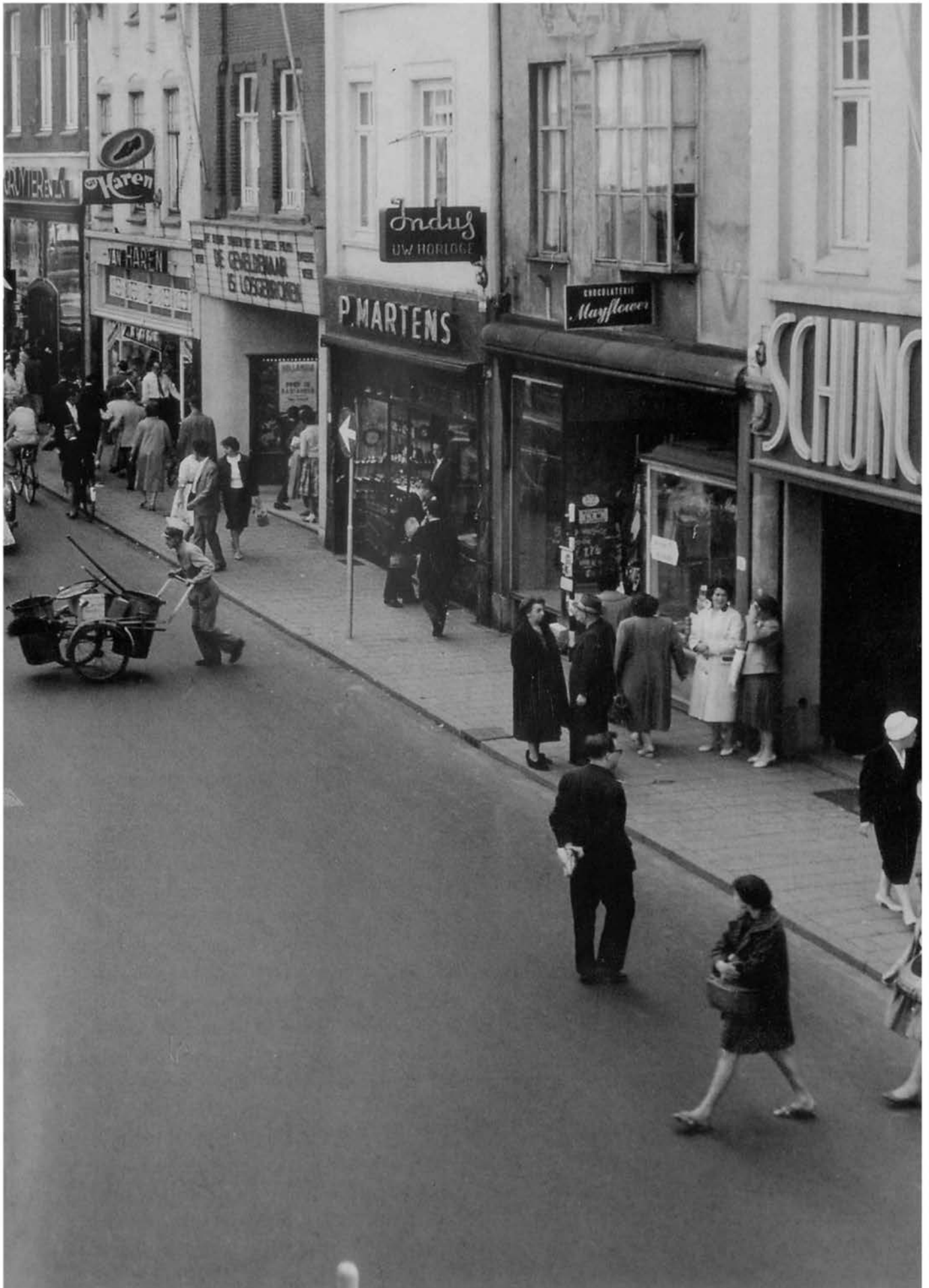
87

Winkels aan de Kasteellaan in Meezenbroek in eind jaren vijftig. Deze straat gold als scheidslijn tussen het protestants-christelijke en het socialistische gedeelte van de wijk.

Stadsarchief Heerlen fotocoll. nr. 14394

De Willemstraat in vroegere tijden. Van links naar rechts zien we de slagerij van H. Stegers, de winkel van E. Neukamp, kapper P.J. Wefels en de groentezaak van M.W. Krutwage. Daarnaast de meubelzaak van F. Stegers, met buurman en zadelmaker Th. H. Kisters. Rechts zien we de woninginrichtingzaak van F.H. Vegers. Stadsarchief Heerlen fotocoll.nr. 1974

De Kasteellaan was toen een duidelijke grens tussen de woningen van protestants-christelijke woningvereniging 'De Voorzorg' en onze buurt die gebouwd werd door de socialistische coöperatie 'Glück Auf'. Omdat bij het bouwen van de jonge wijk geen katholieke woningverenigingen waren betrokken werd Meezenbroek al snel 'de roeë kolonie' genoemd. De wijk had een 'Hollands' imago, veroorzaakt door haar bewoners, en versterkt door de straatnamen. De straten werden in het gedeelte waar de woningen van 'De Voorzorg' lagen naar protestant-christelijke staatslieden genoemd en in de buurt van de Glück Auf-huizen naar Hollandse schilders. Mijn herinneringen aan de jaren in het 'rooie' Meezenbroek wil ik in dit artikel vooral toespitsen op de winkels in de wijk, en ook erbuiten.

Vaag herinner ik me dat er schuilkelders

waren, in de nabijheid van de H. Hartkerk en de Chr. Fröbelschool in Schandelen, maar óók dat ik met mijn moeder verschillende keren naar een gebouw bij die kerk ben geweest om daar 'bonnen' te kopen.² Later waren wij weer vrij om onze levensmiddelen te kopen. Broodbezorger Clever van bakkerij Glück-Auf kwam met paard en wagen aan de deur. Nadat de 'havermotor' voorgoed op stal was gezet, reed 'de bakker' met een driewielige Tempo Hanseat door z'n wijk. Broodbezorgers van de ODB [Ons Dagelijks Brood] kwamen niet in onze buurt, die waren immers 'van de katholieken' waar wij het niet zo mee op hadden. Zuivelprodukten betrokken wij van melkboer Thijssen die in Palemig, aan de Palenbergerstraat, woonde. Thijssen 'hield' ook paarden. Andere levensmiddelen kochten we bij de Coöperatie aan de Kasteellaan. Voor vleeswaren konden we

Op het Emmaplein in de jaren vijftig lag naast de Twentsche Bank [later ABN] en reisbureau White Cars, de winkel van kruidenier P. Gruyter & Zoon. De laatste was beter bekend als 'De Gruyter' en beroemd om het 'snoepje van de week'.

Stadsarchief Heerlen fotocoll.nr. 14426

terecht op het pleintje bij 'De Voorzorg' waar zelfs twee slagerijen waren: De Haan en Brouwer. Een andere De Haan had aan dat zelfde plein een broodwinkel met daarachter de bakkerij die aan een soort binnenplein lag. Dat binnenplein was te bereiken via een grote poort aan de Tooropstraat. Vooral in de morgenuren rook het er heerlijk naar vers gebakken brood. Ik kan me nog goed herinneren dat veel huisvrouwen daar hun vlaaien lieten bakken. Dan verschenen ze in hun bonte schort, een ronde bakvorm torsend, waarover een theedoek, aan de poort. Op het winkelplein waren nog meer verschillende middenstanders gevestigd. Behalve de twee slaggers en de bakker konden we er naar kapper Bijlsma, die tevens een tabakszaak runde. Daar kocht mijn vader zijn 'Old-Mac'sigaretten. Voor knopen, band, garen, elastiek, et cetera gingen we naar de manufacturen/

furnituren-winkel van Bokkink. Behalve onze levensmiddelenwinkel van de Coöp dreven nog twee uitbaters een dergelijke zaak aan het plein: Volkers en Brouwer. Deze laatste winkel stond op de hoek van de Kasteellaan/Tooropstraat. Verder was er nog een winkel waar kleding verkocht werd. De winkelier heette De Liefde. En dan was er nog de broodwinkel van Prickartz, die z'n waar van elders betrok. Ook aan de Jan Steenstraat was een levensmiddelenwinkel namelijk de Liko van de familie De Latte. Een hygiënisch verpakt ijsje kochten we bij de familie van Kapel[en]. Zij verkochten consumptie-ijs van het merk Vami [of was het Sibema?] 'aan huis' in de Mesdagstraat. Aardappelen betrokken we van Nahuis, aan de Kasteellaan wiens pand aan de Caumberbeek grensde.

Onze groenteboer heette Jan van de Berg

die met een 'mechanische hond' door de buurt trok en z'n nering aan de Thorbeckestraat had. Een andere 'groenteboer' was de Firma Al, die aan de Jos. Israëlstraat woonde. Deze had geen winkel aan huis, maar bezorgde z'n waren met een bestelwagen van het merk 'Tempo-Matador'. Wij kochten daar nooit.

Zeebanket, vis dus, kochten we bij Min-aartz, die aan de Rembrandtstraat woonde. Hij moest z'n waar koel zien te houden met fijngeklopt ijs. Vrijwel iedere dag werden daar grote ijsstaven gebracht. Die kwamen van het depot van de Amstelbrouwerij aan de Kempkensweg. Ik weet nog goed dat het achter z'n huis, vooral in de zomermaanden, verschrikkelijk kon stinken.

Eens in de zoveel tijd liep 'het Schevingse vrouwtje' met haar karretje door de straten onder het uitroepen van '*verse herring!*'. Zij was altijd gekleed in klederdracht en liep mank.

Uiteraard leverden de Gebroeders [Gerrit & Bertus] Reusink onze brandstoffen want zij dreven een kolenhandel in onze wijk,

notabene achter onze huizen aan de Frans Halsstraat.

Was er een kleine geboren, dan kwam Zuster Antje naar Meezenbroek. Eerst op de fiets, later met de Solex. Was zij verhinderd, dan werd ze vervangen door Zuster Pietje. Beiden waren toentertijd een begrip.

Kapotte schoenen werden opgeknapt en gerepareerd door de dove schoenmaker Duinkerken aan de Rembrandtstraat / hoek Jan Steenstraat. En wie de edele kunst van het dansen wilde leren, kon zich aanmelden bij de dansschool van Roos en Jan Bestebroer, aan de Kasteellaan. Hoeveel Meezenbroekers hebben elkaar ontmoet op de dansvloer bij Bestebroer?

Als '*loemelepiet*' Borghans met z'n paard en wagen door de wijk trok, had hij altijd een hele sliert kinderen achter zich aan.³ Wij zeurden onze moeders '*de kop gek*' voor een, al dan niet, versleten stuk stof of een oude jas want we konden bijna geen weerstand bieden aan de prullaria die de dikke Borghans als betaling gaf. Vooral de 'molentjes'

Het glaspaleis in de jaren dertig. Parkeren voor het gebouw was toegestaan.

Stadsarchief Heerlen fotocoll.nr. 3810

De Saroleastraat met links op de hoek de Limburgse Boek en Kunsthandel [LBK], en verderop Kapé. Rechts op de hoek Vinke, dames-en kinderkleding, voorheen Witteveen. Daarnaast lag apotheek Peereboom. Op de achtergrond is een deel van het stationsgebouw te zien en de twee schoorstenen van de Oranje Nassau Mijn I. Stadsarchief Heerlen fotocoll.nr. 6825

waren favoriet onder de jeugd. Konijnenvellen konden we ook bij Borghans kwijt. Daar wilde hij wel geld voor geven, een kwartje of zo. Wat hij zoal bijeengarde was niet te zien. Er lag een dikke deken over z'n handelswaar.

Voor drogisterijartikelen moesten we helemaal naar Schandelen waar, aan de Schandelerstraat, drogist Rijcken was gevestigd. Er hing altijd een speciale geur in die zaak. Rijcken zelf was een uiterst vriendelijke man. Voor postzegels, briefkaarten, et cetera hoefden we gelukkig niet helemaal naar de stad. Aan de Meezenbroekerweg was, in de sigarenwinkel van Jacobs, een hulppostkantoor gevestigd.

Voor grotere inkopen moesten we wel de wijk uit. Een cocosmat, bijvoorbeeld, konden we aanschaffen bij Vegers aan de Willemstraat. In die straat was ook de bloemen-

winkel Irene die werd gedreven door de familie Pranger en een eindje verderop stonden de opstallen van verhuisbedrijf Peter Moberts. Als [huis]dokter Bax weer eens langs was geweest met z'n zwarte Citroën-traction d'avant, moest het recept helemaal naar Apotheek Peereboom aan de Saroleastraat worden gebracht. Vaak combineerden we dat met een bezoek aan Kapé, ook aan diezelfde straat, of liepen even door naar v&d of [het Glaspaleis van] Schunck aan de Markt. Maar voor 'het snoepje van de week' moesten we helemaal naar De Gruyter aan het Emmaplein. Soms gingen we dan ook even langs bij de radio- en elektriciteitszaak 't Lichtpunt van J. Lankhorst aan het Wilhelminaplein / hoek Klompstraat. In die zaak konden we terecht om een nieuw fietslampje aan te schaffen. En waar we ook waren in 'mijn' Heerlen, overal zag je de Lange Jan en

Winkels in de Honigmanstraat met links Feijens leesbibliotheek en op de achtergrond de rokende schoorstenen van de Oranje Nassau I. Op deze foto uit 1958 is goed te zien hoe de Lange Lies en de Lange Jan het Heerlense straatbeeld domineerden.

Stadsarchief Heerlen fotocoll.nr. 3810 14252

[later] Lange Lies [D'r köb] van de Oranje-Nassau I. Door die twee schoorsteenpijpen konden we ons altijd uitstekend oriënteren in het Zuid-Limburgse land.

Het is nu allemaal 'geschiedenis' geworden. Vrijwel geen enkele zaak bestaat meer of is op zijn minst naar een andere plek verhuisd. Naarmate we ouder worden, komen herinneringen aan vroeger steeds meer boven-

drijven. Sommigen houden die voor zich, anderen [zoals ik] willen ze opschrijven, al was het alleen maar om deze geschiedenis levend te houden. Want zoals de meeste Nederlandse plaatsen is ook het Heerlen van de jaren vijftig niet meer vergelijkbaar met heden. De ondergang van de mijnindustrie heeft voor een nog groter proces van afbraak gezorgd.

Noten:

1. MACEL J.M. PUT, *Wonen in Meezenbroek. Een wijk in woord en beeld, 1922-1997* [Heerlen 1997].
2. Veel dingen waren na de oorlog 'op de bon' en

- konden maar mondjesmaat worden gekocht.
3. *Loemelepiet* was de voddenman

Boekbespreking

DOOR LUC WOLTERS

Schuttersbroederschap St. Sebastianus Eygelshoven 300 jaar

Door Paul van den Bongard, Jos van den Camp, Boudewijn Nols en Will Terpstra [2002] foto's, 165 p.

Bij de viering van een jubileum van enkele eeuwen hoort welhaast een historische terugblik. De schuttersbroederschap St.-Sebastianus Eygelshoven voorziet in deze verwachting. De broederschap viert haar 300-jarig bestaansfeest met de uitgave van een goed verzorgd boek. Deze publicatie kent een even originele als weldoordachte opzet: het reglement uit 1703 is namelijk als uitgangspunt genomen. Elk artikel van dit reglement vormt de basis voor een apart hoofdstuk, waarin wordt toegelicht of en hoe deze bepaling na drie eeuwen nog naleving vindt. Veruit de meeste artikelen uit het driehonderd jaar oude reglement zijn tot op de dag van vandaag actueel voor de schuttersbroederschap.

De activiteiten zijn dan ook in grote lijnen gelijk gebleven. Dat zijn namelijk bij uitstek de drie dagen, dat de schuttersbroederschap naar buiten treedt, en wel bij de viering van het patroonsfeest van St.-Sebastianus, de deelname aan de processie en het koningsvogelschieten.

Slechts op onderdelen zijn enkele artikelen onder druk van de tijdgeest aangepast aan de veranderde omstandigheden. Bijvoorbeeld de 'Schützenführer', die nu kapitein heet. De functie van commandant is in het leven geroepen, die van de 'Bruderschaftsdiener' afgeschaft. Bestuurlijke zaken lagen in handen van de 'Siebenmänner', thans bij het

Beeld van de patroonheilige St.-Sebastianus, van lindenhout, 1.16 meter hoog. Het beeld had tot 1890 een waardige plaats op het rechter zijaltaar in de St. Lambertuskerk.

bestuur. Bovendien is het oude altaar van de broederschap uit de kerk verdwenen en is een contributieplicht ingevoerd. Tenslotte worden ook de boetes en straffen niet meer in tonnen bier betaald maar in klinkende Euro. Dit zijn welhaast alle kleine verande-

ringen van een trouw aan haar tradities vasthoudende schuttersbroederschap.

Niet alleen de drie belangrijkste activiteiten zijn vrijwel onaangetast gebleven, ook de opbouw van de vereniging, de gebruikelijke attributen, het systeem van regels en boetes, het lidmaatschap en de daaruit voortvloeiende verplichtingen, het koningsgeld en koningsdiner, het schieten van de vogel, de relatie met kerk en staat en het begraven van leden met schutterseer bleven. Het tekent het karakter van een broederschap, die trouw het eeuwenoude reglement naleeft en gevormd is door tradities.

De opzet van het jubileumboek heeft voordelen, maar kent ook beperkingen. Zo krijgt de lezer geen aaneensluitend historisch overzicht van de geschiedenis van de vereniging en blijft hij onkundig van gebeurtenissen, die geen raakvlak hebben met het schuttersreglement. Voorbeelden hiervan [uit Gemeentearchief Kerkrade, Archief van schutterij St.-Sebastianus Eygelshoven, inv. nrs. 7, 18 en 19] zijn een door de schutterij gevoerd proces in de jaren 1782-1788 of een georganiseerde schietwedstrijd [circa 1864] waar onder meer leden van de schutterijen van Nieuwenhagen en Simpelveld aan deelnamen. Wat ook niet aan bod komt, is het feit dat de Eygelshovense schutterij tegen het

einde van de negentiende eeuw aan enkele schuttersfeesten heeft deelgenomen, temeer opvallend daar de vereniging thans haar activiteiten volledig tot de kern Eygelshoven beperkt.

Slechts enkele kleine misvattingen hebben hun weg naar het boek gevonden. Het bij-schrift van de kaart op pagina 8 is foutief ten aanzien van het hertogdom Gulik en de verdeling tussen Staats en Spaans. Het zilveren insigne dat de schuttersleden dragen [p. 47] wordt niet gedekt door het Limburgse maar door het Nederlandse wapen. En de kamer-vragen van jhr. mr. G. Ruys de Beerenbrouck over de hinderwet met betrekking tot het koningsvogelschieten [p. 103] zijn niet in de jaren vijftig gesteld, maar in 1938.

Gezien de uiterst traditionele activiteiten van het schuttersbroederschap is de opzet van het boek een schot in de roos: alle bezigheden worden verklaard en afzonderlijk in historisch perspectief van het drie eeuwen oude reglement geplaatst. De bijlagen zijn zeer informatief. Opgenomen zijn een ledenlijst, een overzicht van alle koningen en keizers met de opschriften van het koningszilver, een lijst van alle overleden schuttersleden en ter afsluiting het reglement uit 1703, dat de leidraad voor het gehele boekwerk is geweest.

Boekbespreking

DOOR FUNS PATELSKI

En d'r Boer heë boeëret wieër..., of de voorouders en nakomelingen van Wilhelm Baur en Trineken Zengen van Nieuwenhagen

Doór May Quaedflieg, met tekstbijdragen van Hannie Baur, Jo Baur, Gerard Baur [uitgave in eigen beheer, Landgraaf 2002], 272 p., foto's, afbeeldingen, tekeningen van de auteur, schema's, registers.

Ons bestaan hebben wij te danken aan onze [voor]ouders. Zonder hen zouden wij er ook niet geweest zijn. Dit besef motiveerde May Quaedflieg uit Landgraaf om vele uren in archieven door te brengen speurend

naar de voorouders en verwanten van zijn moeder Lieske Baur. Zijn opzet was het uitgeven van een boek over de geschiedenis van de familie Baur, en wel geschiedenis in de breedste zin van het woord.

Nu is een stamboom of genealogie iets anders dan een familiegeschiedenis. Weliswaar hebben beide disciplines tal van raakvlakken en zaken gemeen maar zij dienen een geheel ander uitgangspunt.

Een stamboom is vooral een naslagwerk waarin men snel kan opzoeken hoe de verschillende personen behorend tot eenzelfde geslacht verwant zijn aan elkaar. In een stamboom dienen alle personen van eenzelfde familie te worden opgenomen.

Volledigheid, nauwkeurigheid en overzichtelijkheid zijn de belangrijkste uitgangspunten. Van de opgenomen familieleden en hun echtgenoten [de aanverwanten] worden de personalia volledig vermeld, beknopt aangevuld met titels, beroepen, onderscheidingen, etcetera.

Een familiegeschiedenis gaat verder. Zij brengt de leden van een familie tot leven. Niet een volledige genealogie staat centraal, maar het wel wee van de voorouders, hoe zij door de eeuwen heen geleefd hebben, wat zij deden, hoe zij werkten, hoe en wat hun maatschappelijke positie was, en dat alles verweven met lokale en regionale geschiedenis.

May Quaedflieg is er in geslaagd om genealogie en familiegeschiedenis op voortreffelijke wijze te combineren.

Stamvader van de familie is de landbouwer Reiner Bursz, die in de eerste helft van de 17e eeuw leefde als pachter te Kerkrade. Hij was vermoedelijk een zoon van Jan Borss van Stralen die in 1603 leefde te Chevremont. De naam werd door de generaties heen geschreven als Bours, Bours, Borss, Bauer, Bour, Baur, etc. Ervaren onderzoekers weten dat een vaste spelling van een naam een betrekkelijk modern verschijnsel is. Vroeger maakte het in het geheel niet uit hoe men een naam schreef.

Het boek bevat een uitvoerige en heldere inleiding. Vervolgens geeft de auteur een stamreeks van zeven generaties tot aan het echtpaar Wilhelm Joseph Baur uit Ubach en Anna Catharina Josepha Zengen uit Nieuwenhagen. Dit in 1823 getrouwde echtpaar vestigde zich te Nieuwenhagen en zorgde voor talrijke nakomelingen. De auteur heeft ze beschreven deels in een genealogie en deels in een parenteel. Bovendien heeft hij een kwartierstaat van zeven generaties voorouders Baur Zengen opgenomen.

Het gehele werk is gelardeerd met stukjes familiegeschiedenis, erfeniskwesties, gebeurtenissen, verhalen, etcetera waaraan ook enkele collega's hebben meegewerkt. Familie

May Quaedflieg

En d'r Boer heë boeëret wieër...

en lokale geschiedenis [Nieuwenhagen] vormen een geheel.

Opvallend is het ruime aantal oorspronkelijke bronnen en de hoeveelheid literatuur die de auteur geraadpleegd heeft, hetgeen is op te maken uit de talrijke voetnoten. Het mag tot voorbeeld dienen voor andere liefhebbers van de genealogie.

De auteur benutte zijn verbeeldingskracht en begaafdheid als tekenaar ten volle door het geheel te illustreren met tal van eigen schetsen en plattegronden. Overzichtelijke schema's en het bij genealogische werken onontbeerlijke alfabetische naamregister completeren het geheel. Een minpunt is dat bij de vele afgedrukte oude foto's door de drukker een te grof raster werd gebruikt, waardoor veel van hun scherpste verloren is gegaan.

Het goed verzorgde en op mooi papier gedrukte boek is in eigen beheer uitgegeven en alleen verkrijgbaar bij de auteur die woont aan de Brunsummerweg 53 te Landgraaf.

De oudste foto van...

DOOR KARIN LEERS

De oudste foto van... is deze keer afkomstig uit de collectie van heemkundevereniging *De Bongard* uit Simpelveld/Bocholtz. De vereniging telt zo'n 240 leden en is verdeeld in de secties genealogie en geschiedenis, dialect, audiovisuele documentatie, archeologie en geologie, wegkruisen, bidprentjes, periodiek, techniek en archief. De Bongard organiseert maandelijks een lezing, minimaal één keer per jaar een excursie en incidenteel tentoonstellingen of andere manifestaties. Het secretariaat is gevestigd in Bocholtz.

De Ansichtkaart toont de Dorpstraat in Simpelveld in 1920. Links zien we een huis met trappen. Dhr. Meys had hier een limonadefabriek. Daarnaast bevond zich het groentewinkeltje van Berger. De oprit ernaast hoorde bij autobusonderneming De Vries, die in en vlak na de oorlogsjaren op de

Heerlerbaan een taxibedrijf exploiteerde.

Dan volgt de winkel van Wierts en slagerij Souren. In het witte pand zat schrijnwerkerij Lerschen die later werd opgevolgd door café Didden en nog later Hotel Bellevue. Hierlangs stroomt de huidige beek die men in 1928 verhuisde. Voorheen stak men de beek met paard en kar over. Het grijze pand is de oude openbare basisschool, waarin zich later café Herberigs vestigde. Het grijze hoekpand was van bakkerij Boumans. In het grote witte pand dat we in het midden van de foto zien, was de winkel van Tientje Reulings en de gezusters Janssen. Later werd dit slagerij Delahaye. Het hogere pand ernaast met het wegkruis ervoor was café Van de Weyer en schoenmakerij Dautzenberg. Rechts op de voorgrond zien we 'Iggene drek'. De straat was en blijft een winkelstraat. De meeste panden zijn nog steeds in gebruik als winkel.

Signalementen

DOOR KARIN LEERS, M. VAN DER WIJST EN THEO SNIEKERS

België, Nederland en Europa, denkbeelden over onze hedendaagse cultuur

Louis Tobback, [1992]

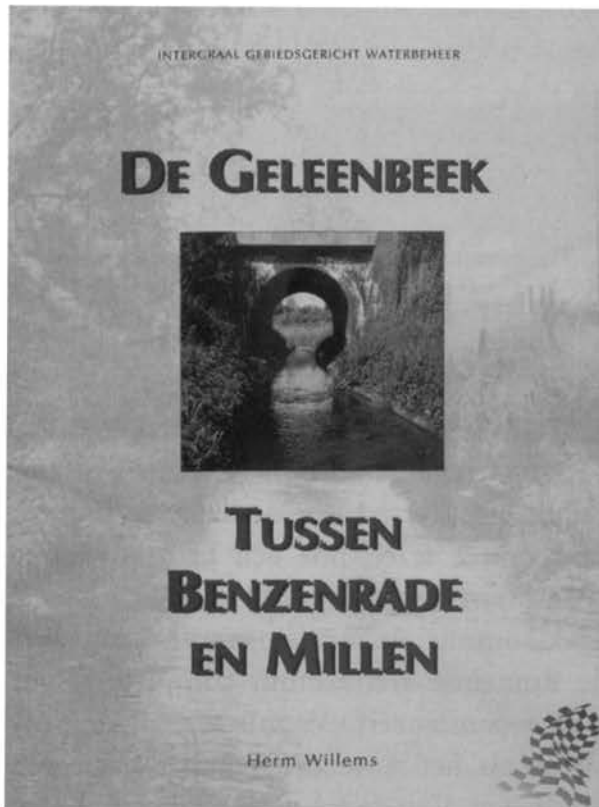
Deze, veertien bladzijden bevattende, publicatie van uitgeverij PAN in Heerlen is gebaseerd op een toespraak van de Belgische politicus Louis Tobback, in de Openbare Bibliotheek in Heerlen in 1992. De uitspraak, dat hij zich voor de cultuur bleef interesseren alhoewel hij in de politiek ging, zegt wel veel over de culturele belangstelling van politici in het algemeen. Spreker behandelde het zoeken van Vlaanderen naar een eigen identiteit, de noozaak van het naar elkaar toegroeien, de driehoek Aken-Luik-Maastricht, de kunstmatige grens, de verengelsing van de taal in Nederland [manager = beheerder], eenheid in verscheidenheid en tenslotte de 'democratische verloedering' bij de elite in de bouwkunde/bouwkunst, momenteel weer actueel in Heerlen. Helaas zijn de uitgesproken gedachten te weinig onderbouwd. [mvdw]

De Geleenbeek tussen Benzenrade en Millen

Herm Willems [Leende 2000], foto's, met woordenlijst, met lit.opgn. ISBN 90-76271-07-0

Het boekje *'De Geleenbeek tussen Benzenrade en Millen'* is eigenlijk een politiek pamflet. Op historisch gebied brengt het niet veel nieuws maar als beschrijving van de in Heerlen/Benzenrade ontspringende Geleenbeek is het een alleraardigst werkje. De Geleenbeek

blijkt meer dan 27 kilometer lang te zijn alleen al over het beschreven traject en ruim 70 zijtakken, water toevoerende sloten en [vloed]graven te tellen. Er staan heel wat wetenswaardigheden in over waterbeheer en wanbeheer. Ik leerde, dat een wijer een vijver is waarin 's nachts water verzameld wordt door de beek op te stuwen, als de beek te weinig debiet [= hoeveelheid water per tijds-eenheid] heeft. Zo staan er meer begripsomschrijvingen in. Dat het met de zuiverheid van het water nog niet al te best gesteld is in de Geleenbeek [Geleen/Glane zou helder/schitterend betekenen!] blijkt uit opmerkingen zoals 'Een grote hoeveelheid papier en andere rommel slingert er dan rond' [tussen A79 en Valkenburgerweg] en 'Jammer genoeg ligt er ook een rioolbuis die ongezuiverd afvalwater in het gebied loost' [tussen Gitsbach en het motel en bij Ten Esschen]. Interessant zijn de voorde [doorwaadbare plaats] bij Weustenrade en de in het landschap voorbij de waterzuivering bij Schuur-eik met knotwilgen gemarkeerde oude bedding van het samenvloeien van Caumerbeek en Geleenbeek. Toch nog een vermeldenswaard historisch gegeven: volgens een schouw [inspectie] uit 1556 moest de Geleenbeek twaalf voet [3,60 meter] en de Caumerbeek veertien voet [4,20 meter] breed zijn. Zo stroomt de [hier door samenvoeging van Caumerbeek en Geleenbeek wat bredere] beek richting Thull en Schinnen en verlaat het 'Land van Herle'. De schrijver van het boek, de Maastrichtenaar Herm Willems, volgt de beek verder en beëindigt zijn beschrijving even voorbij Sittard bij het kasteel van het Duitse plaatsje Millen. De beek

zelf gaat verder naar Maasbracht en de Maas. Zekere kan gezegd worden, dat de auteur veel zaken zeer minutieus heeft bekeken en genoteerd, een wandelgids waardig. Het omvat vijfenveertig bladzijden inclusief de twintig foto's en kaarten. [MVDW]

Heerlens Nederlands

Leonie Cornips, [SDU 2003] ISBN 90-12090-164

De reeks *Taal in stad en land*, waarin al minstens dertien delen verschenen, beschrijft de huidige situatie van de dialecten in diverse regio's en steden. Zeer lezenswaardig is het voorwoord bij de reeks over de geschiedenis van taal, dialecten en groepstalen. 'De taal is een dialect met een nationale vlag', wordt ergens gezegd. Voor de reeks is in principe, wat spelling betreft, gekozen voor de zogenoemde Brabantse referentiespelling van 1999. Het boekje *Heerlens Nederlands* behandelt niet het Heerlens dialect maar het Nederlands, zoals dat in Heerlen in de vorige eeuw ontstond onder invloed van de komst van veel mensen uit andere provincies en uit

het buitenland naar de mijnen. Een groot deel van het werkje wordt dan ook ingenomen door mijngeschiedenis. Alles is het resultaat van een onderzoek in de jaren 1989-1994 en bandopnames met 67 Heerlens Nederlands sprekende personen, oftewel Koelhollandsj, door de schrijfster afgekort tot HAN [Heerlens Algemeen Nederlands]. We treffen een korte woordenlijst aan [140 woorden], waarin peperkoek [= ontbijtkoek], oliebeestje [= Onze-Lieve-Vrouwebeestje], tuut [= boodschappenzak], extra [= expres] en afkomen [= langskomen] en een twintigtal uitdrukkingen zoals 'zij heeft niks aan zich' [= mankeert niets] en 'ik ben grootgetrokken in Heerlen' [= opgegroeid] zijn opgenomen. Interessant zijn de vermeldingen van het gebruik, in tegenstelling tot het Nederlands van woorden zoals 'zich' ['deze kip eet zich prettig' = is lekker], 'voor' ['je komt hier voor te studeren' = om], en 'er' ['ik word er nu zeventig']. 'Zich' komt ook voor in 'zich omtrekken' = zich omkleden en 'hij heeft zich de band lek' = hij heeft een lekke band, en 'hoe schrijft hij zich' [hoe heet hij?]. Opmerkelijk voor buitenstaanders is ook 'Wat is?' in plaats van 'Wat is er?'. Voor andere merkwaardigheden wordt verwezen naar het boekje, waarin ook de vraag behandeld wordt, waarom men woont op de Akerstraat en in de Stationstraat. Het relaas over de mijnen en de kolonies/koloniën, de opmerking dat Amsterdammers veel luider spreken dan Heerlenaren, de vermelding dat de Heerlense gemeenteraad in de jaren dertig van dialect overging op Nederlands, zijn als het ware krenten in taalkundige pap. Leonie Cornips wil met haar boek aangeven dat het Heerlens Nederlands geen dialect is en ook geen foutief soort Nederlands, maar een unieke taalvariant tussen Limburgs en Nederlands. In de jaren vijftig en zestig werd de groep sprekers van het HAN als moedertaal veel groter. Dat de invloed van bijvoorbeeld het Pools en Italiaans op het HAN gering is, verklaart schrijfster uit het feit dat het verblijf betrekkelijk kort was en de zins-

bouw in de talen erg verschillend, terwijl ook de contactsituatie dit hinderde. Nakomelingen van immigranten spraken wel Heerlens Nederlands. Een voorbeeld van het integreren van het dialect in het HAN vinden we in de zin 'Sjeng, ga me eens met de pietsjlamp kijken of de tankeldraad nog op de sjurgkar ligt en vergeet niet het veke oet te maken'.

Hoewel ik de indruk heb, dat de schrijfster zich, wat het unieke van het HAN betreft, iets te veel door haar enthousiasme heeft laten leiden ben ik erg blij met dit werk. Het belangrijkste vind ik, dat zij duidelijk op dit verschijnsel gewezen heeft. [MVDW]

Romeins Nijmegen boven het maaiveld. Reconstructie van verdwenen architectuur

Annelies Koster, Kees Peterse en Louis Swinkels,
[Nijmegen 2002] 54 p., foto's en afbeeldingen

Laten zien welke kansen en mogelijkheden er zijn voor nieuwe visualiseringen van het Romeinse verleden. Dat was de doelstelling van de tentoonstelling *Romeins Nijmegen boven het maaiveld. Reconstructie van verdwenen architectuur* en de gelijknamige publicatie die ter gelegenheid hiervan verscheen. De tentoonstelling in Museum het Valkhof in Nijmegen is inmiddels afgesloten, maar de publicatie laat zien dat het inderdaad goed mogelijk is het Romeinse verleden zichtbaar te maken.

Kees Peterse maakte in opdracht van het voormalige Provinciaal Museum G.M. Kan gedetailleerde constructies van twee militaire Romeinse gebouwen in Nijmegen: een commandantswoning op het Kops Plateau en een hoofdkwartier op de Hunenberg. Dat verzoek kwam niet uit de lucht vallen: na zijn opleiding tot ingenieur bouwkunde specialiseerde hij zich in de architectuur van de Grieks-Romeinse wereld. Hij promoveerde in 1993 op de Romeinse huizenbouw in Pompeii.

Peterse is ook een van de auteurs van de

publicatie. Het is voor de leek zeer interessant om te lezen hoe een professional op grond van ogenschijnlijk weinig materiaal, vaak summiere aanwijzingen en kennis van de Romeinse architectuur complete gebouwen reconstrueert. Vanuit een plattegrond zie je als het ware de gebouwen de lucht inschieten. Van de gebouwen zijn computerstills gemaakt zodat je ook daadwerkelijk voor ogen krijgt hoe ze er uitgezien [kunnen] hebben en dat werkt erg verhelderend. Het verhaal is helder geschreven en is verlucht met veel afbeeldingen. Dat laatste mag je natuurlijk ook wel verwachten als je let op de doelstelling van tentoonstelling en publicatie.

Voor de lezers in Limburg en meer in het bijzonder de Oostelijke Mijnstreek is de publicatie extra interessant. Eerder al had Peterse namelijk reconstructies gemaakt van de Romeinse villa op de Sint Jansberg in Mook en Middelaar en die op de Krichelberg in Kerkrade. Het resultaat daarvan is ook te vinden in de Nijmeegse publicatie, zodat de lezer ook meer te weten komt over een stukje Romeinse geschiedenis van onze eigen streek. [TS]

Monumentenwandeling 2001

Wijlre/Stokhem [Gemeente Gulpen/ Wittem 2001]

De bibliotheek van het Stadsarchief verworft boeken door aankoop en schenking. Zo kwam ook de monumentenwandeling, een uitgave van de gemeente Gulpen/Wit-

tem beschikbaar. De brochure bevat een aardige uiteenzetting over woningbouw met Kunrader-, Sibber-, Nivelstener- en Carboonsteen en in het bijzonder over vakwerkbouw in Zuid-Limburg met duidelijke illustraties. Ook de 'wandeling' door Wijlre bevat veel foto's, onder meer van 'D'n bok van Dorus', een figuur uit de roman *Kinderen van ons volk* van de bekende Brabantse romanschrijver Antoon Coolen, die in Wijlre werd geboren. Het boekje laat zien, hoeveel interessante informatie men soms op veertien bladzijden kan vinden. [mvdw]

Zwarte rook. Fotografie en steenkool in de twintigste eeuw

Mariëtte Haveman [samenst.], [Rotterdam 2003]
foto's ISBN 90-5662-274-9

De samenstelster van dit boek werd vorig jaar door het Nederlands Foto Instituut gevraagd een tentoonstelling samen te stellen. Haar keuze viel op het onderwerp kolenhandel en kolenindustrie en zij gaf de tentoonstelling de metaforische titel *Zwarte Rook*. In de catalogus, zoals we dit boek oneerbiedig mogen noemen, zien we foto's van het mijnverleden van Nederland en Duitsland, van mijnwerkers uit Limburg en het Ruhrgebied maar ook van Rotterdam, de stad die als overslaghaven functioneerde.

In de inleiding wordt gesproken over 'de paradoxale en tegelijkertijd unieke grondstoffelijke schoonheid die de fotografie van de steenkolenmijnen kenmerkt'. Bij het doorbladeren van het boek wordt al snel duidelijk wat hiermee wordt bedoeld. De foto's zijn niet geselecteerd op hun documentaire, maar veel meer op hun esthetische waarde. De 'schoonheid' van de foto staat in veel gevallen in schril contrast met het tragische en lelijke dat er daadwerkelijk op te zien is. Sommige afbeeldingen zijn al eerder gebruikt in publicaties, andere zijn minder of in het geheel niet bekend. Enkele Nederlandse fotografen wiens werk afgebeeld is,

zijn [natuurlijk] Nico Jesse, Cas Oorthuys, Sem Presser, Frits Rotgans, Dries Linssen en Ed van der Elsen. Natuurlijk mocht in dit boek ook de uit Duitsland afkomstige fotograaf Werner Mantz niet ontbreken.

In het boek zijn korte biografieën opgenomen van de fotografen. De teksten zijn zowel in het Engels als in het Nederlands. [KL]

Weet je nog, koempel? De mijnen in Limburg

Jac van den Boogard, Ben Gales, Roelof Braad [e.a.]
[red.] [Zwolle 2003]

Uitgeverij Waanders geeft in samenwerking met het Stadsarchief Heerlen, Sociaal Historisch Centrum voor Limburg Maastricht, Industrien Kerkrade en Geon Heerlen een serie over het mijnverleden in Limburg uit. De serie bestaat uit 18 afleveringen met elk een eigen thema zoals dagelijks leven, geloof en verenigingen, veiligheid, Sint Barbara, vakopleidingen, immigranten et cetera. Elke maand verschijnt een aflevering. Het eerste deel is vanaf eind oktober te koop bij boek- en tijdschriftenhandelaren in Zuid-Limburg. De serie kan opgeborgen worden in de speciaal daarvoor ontworpen linnen verzamelband die ook te koop wordt aangeboden. De complete serie bestaat uit 440 pagina's met ruim 1200 illustraties. [KL]

Beleef het verleden opnieuw

Waanders Uitgevers in samenwerking met
het Stadsarchief Heerlen, Sociaal Historisch Centrum voor Limburg Maastricht,
Industrien Kerkrade en Geon Heerlen